

Párizstól Frankfurtig és tovább ... Beszámoló az IME ICC* tevékenységéről

BERKE Barnabásné

2003. július 28-ától 30-áig a frankfurti Deutsche Bibliothek adott otthont az IFLA Katalogizálási Szekciója (IFLA Cataloguing Section) által rendezett és a Nemzeti Könyvtári Szekció (IFLA National Libraries Section), valamint az OCLC, a Swets Blackwell és a K. G. Saur kiadók által nagyvonalúan támogatott katalogizálási szakértők konferenciájának, az IME ICC-nek. Az európai nemzeti könyvtárak vezető katalogizálóit és szabályzatkészítőit hívták meg a rendezvényre, amelyen 28 európai ország 54 szakértője vett részt.

Frankfurtban, a Deutsche Bibliothekben rendezték a tervek szerint az egész világra kiterjedő konferenciák közül az elsőt. A tárgyalások célja, hogy a katalogizálási alapelveket megtartva, amelyeket mindmáig „Párizsi Alapelvek”-ként ismerünk, bővítsük ki azokat, és vegyük figyelembe a mai és az eljövendő kor kihívásait és követelményeit. A

* IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, 1st, Frankfurt, Germany, 2003

szervezőmunkát Dr. *Barbara B. Tillett*, az IFLA Katalógizálási Szekciójának elnöke és munkatársai, *Ann Huthwaite*, *Claudia Fabian*, *Renate Gömpel*, *Gunilla Jonsson* és *Monika Münnich* végezték. Az eredményről Barbara B. Tillett, a 2003 augusztusában, Berlinben tartott éves IFLA konferencián számolt be. Ezt vettük figyelembe a magyar könyvtári közösség tájékoztatására szánt összefoglalóban.

Mint azt Barbara B. Tillett Berlinben elmondta, *Natalia Kasparova* 2001-ben kezdeményezte, hogy 40 évvel a Párizsi Alapelvek megfogalmazása után, a webopac-ok korában nagyon is időszerű, hogy felülvizsgáljuk és a mai igényekhez igazítsuk azokat. A tervezőbizottság munkájában – a felsoroltakon kívül – részt vettek még *Marie-France Plassard*, az IFLA akkori UBCIM Programirodájának vezetője és *Susanne Oehlschläger*, a Deutsche Bibliothek szakértője.

A találkozó célkitűzése az volt, hogy megosszuk és megbeszéljük egymással a világszerte használt, a katalógizálással és a besorolási rekordokkal kapcsolatos információkat és szokásokat, valamint, hogy előkészítsük egy egységes nemzetközi szabályzat megalkotását, ahogyan azt az 1961-es Párizsi Alapelvek megfogalmazásakor az akkori szakértők tették. A munka jóval a konferencián való személyes találkozást megelőzően kezdődött, és lényegében abból állt, hogy az Európában jelenleg használatos katalógizálási szabályzatok előírásait elektronikus levelekben, táblázatos formában pontról pontra összehasonlíttuk és egybevetettük a Párizsi Alapelvekben megfogalmazottakkal. Így derült fény arra, hogy miben egyeznek meg, és miben különböznek egymástól a napi katalógizáló munkában használatos szabályok. Megpróbáltunk magyarizációt keresni az eltérések okaira. Arra törekedtünk, hogy együtt dolgozzunk ki egy új, összehangolt, a kor követelményeinek megfelelő, nemzetközileg is egységes szabályzatot megalapozó tervezetet, amely nemcsak a könyvtári katalógizálás céljaira alkalmas, hanem a levéltárak, múzeumok, szerzői jo-

gokat kezelő szervezetek, szoftverfejlesztők és az internet-közösség számára is hasznos lehet.

A fő témák, hasonlóan a párizsi konferencián napirenden levőkhöz, a következőkre terjedtek ki: a katalógus felépítése, a tételek fajtái, az egységesített besorolási adatok megválasztása, az egyszerűsített művek és a testületi szerzős művek kezelése, mi legyen a többszerzős művekkel, a többköteteskkel, a címük alapján besoroltakkal, beleértve az egységesített címet, a folytatódó kiadványokat, stb.

18 ország szakértői választottak rendszeresen a táblázatos formában feltett kérdésekre (köztük Magyarország), ezeket folyamatosan egybeszerkesztették, így végül kiderült, hogy a besorolási adatok formája és a rendszavak tekintetében valamennyi szabályzat követi a Párizsi Alapelveket. Munkamódszerként elfogadtuk, hogy a konferencia első napján előadásokra, ajánlásokra, hozzászólásokra kerül sor, a második napon tematikus munkacsoportokban tárgyalunk a legfontosabb és legidőszűrűbb problémákról, majd az utolsó napon körvonalazuk az új ajánlásokat.

A tanácskozást előkészítendő, értékes összefoglaló tanulmányok is készültek: *John Byrum*¹ az ISBD-ről, *Patrick Le Boeuf*² az FRBR-ről³ és *Barbara B. Tillett*⁴ a Nemzetközi Virtuális Besorolási Adatállományról.

A konferencia első napján előadást hallottunk a tervezett új ajánlásokról, amelyeket többekkel együtt *Monika München*, *Hans Popt*, *Charles Croissant* fogalmaztak meg, és amelyeket a konferencia utolsó napján, a munkacsoportok eredményeinek fényében újra megvittünk. A munkacsoportok vezetői beszámoltak az eredményekről, amelyek a válaszadók nyilatkozatainak összehasonlító elemzését foglalták össze a katalógizálás különböző területeiről.

Ami az ISBD-ket illeti, egyetértettünk abban, hogy azok a nemzetközi leíró katalógizálás terén jelentős vívmánynak számítanak, mivel megkívánják, hogy az azonosítást lehetővé tevő információk a kézben lévő példányokról származzanak, mégpedig a leírás

szabványos adatcsoportjaiban előírt központosításal. Ezzel vált világszerte lehetővé a rekordok nyelvtől és írásrendszerektől független értelmezése.

A második napon került sor a munkacsoportok tanácskozására, amelyek eredményeit, ajánlásait, a megoldásra váró problémákat a vezetők ismertették a többiekkel.

☉ Az első csoport a **Személynevekkel** foglalkozott. Vezetője *Ann Huthwaite* így foglalta össze a megbeszélés eredményét:

Terminológiai kérdésként merült fel, hogy hogyan nevezzük a korábban egységesített névként meghatározott besorolási adatformát? Maradjon egységesített, vagy legyen „jóváhagyott”, „ellenőrzött” besorolási adat? A munkacsoport a „jóváhagyott” mellett foglalt állást (a magyar könyvtári szóhasználatban inkább a „szabványosított”-at vagy az „ellenőrzött”-et javaslom). A vita lényege abban áll, hogy „egységesített”-en a különböző nyelveken használt eltérő névformákat értenek, mivel nem lehetséges valamennyi nyelven ugyanazt a névalakot egységesítettként elfogadni a katalógushasználók eltérő nyelvi, írásrendszerei és kulturális hagyományai miatt. Párhuzamos névformák is lehetnek tehát szabványosak, jóváhagyottak, vagy más szóval ellenőrzöttek, amelyek egy nemzetközileg épített besorolási adatfájlban egymásnak megfeleltethetők. Kiindulópontként rendelkezésünkre áll az IFLA által ajánlott „Names of Persons”.

A besorolási rekordok szerkezetére és az adatok forrására vonatkozóan megfogalmazták, hogy a forrást egy kötelező mezőben meg kell adni, és ha a személy neve több szóból áll, a rendszőt annak az országnak a szabályai szerint kell megválasztani, ahová a személy tartozik, vagy ahol alkot (általában tartózkodik). A katalogizálási szabályoknak ki kell terjedniük a besorolási rekordokra, rekordállományokra.

☉ A másodikikat, a **Testületi Nevek** munkacsoportját *Clauda Fabian* (Bayerische Staatsbibliothek) és *Mauro Guerrini* (Università di Firenze) vezet-

te. Többek között a következő fő kérdésekkel foglalkoztak: mit nevezünk testületnek, hogyan lehet ezeket besorolási adatként meghatározni, (mi legyen a rendsző), mely esetben kell elsődleges besorolási adatként, azaz szerzőként testületet választani? Hogy világos legyen, miről is volt szó, fel kellett tenni a kérdést, hogy vajon lehet-e testületet megnevezni szerzőként, ha a testület neve személynév. Az FRBR 3.2.6. pontja alapján nem a személyek száma határozza meg, hogy egy egységként kezelünk-e egy szervezetet. Ha azonban egyének csoportja álnévként használ személynevet, azt nem testületi névként, hanem személynévként tanácsos kezelni. További tanulmányozást igényel a rendszavaknak (a szakorrendjének és számának) meghatározása.

Igény van arra, hogy a szabályzatok készítői az AACR2 szabályain alapuló nemzetközi jegyzéket tartsanak fenn és karban a testületek neveiről. Természetesen, a munka módszeréről további vizsgálatokra és javaslatokra van szükség, mivel a testületi nevek egyaránt fontosak a leíró katalogizálás és a tartalmi feltárás szempontjából. A szabályzatban ki kell térni a testületek típusaira és azonosítóikra (kódjaikra), az alárendelt testületekre, illetve az utalóformákra.

Például:

Mayor of the City of New York

A német szabályok szerint a besorolási rekordban a rendsző a „New York”, utaló a „Mayor of the City of New York”. Az AACR2 és más szabályzatok szerint külön rekordot alkotnak a „New York. Mayor” számára. Az elfogadott javaslat szerint az alárendelt testület nem igényel önálló besorolási rekordot. A testület nevének megválasztása is szabályozást igényel. Közös javaslatként fogalmazták meg, hogy a szabványos besorolási adat (a besorolási rekordban megadott forma) az a név legyen, amelyen a testület önmagát következetesen azonosítja, és amelyen a leggyakrabban megnevezi magát dokumentumain. Ennek az alaknak a feltüntetése se-

gíti leginkább a keresést és a rekordok nemzetközi cseréjét. A több nyelvet használó testületek esetében a nyelvi kód hozzáadása segíthet a gépi visszakeresésben. A testületi nevek használatában a szabályzat alkotásakor gondolni kell a főtételek besorolási adataul választott formák harmonizációjára, tekintettel a folytatódó dokumentumokra (időszaki kiadványokra), különösen a generikus címűekre, valamint az államhatalmi és a jogi művekre.

☉ A harmadik munkacsoport, amelynek vezetői *Gudrun Henze* és *Renate Gömpel* voltak (a RAK Szakértői Csoport és a Deutsche Bibliothek részéről), az **Időszakiság** kérdését tárgyalta. Fő célként tűzték ki, hogy egyezsége jussanak abban a tekintetben, hogy mely esetekben van szükség új rekord készítésére, figyelembe véve az ISBD(CR)-nek a címváltozásra (új dokumentum, új kifejezési forma) vonatkozó előírásait. A kérdés lényege, hogy meg lehet-e különböztetni folytatódó dokumentumok esetében a kifejezési formát a megjelenési formától, és ha igen, mikor szükséges új rekord készítése. A katalógizálás napi gyakorlata során általában megjelenési formákat (kézben lévő dokumentumokat) írunk le. Kérdés, hogy folytatódó kiadványok esetében meg tudunk-e különböztetni egymástól műveket, kifejezési formákat és megjelenési formákat. Ezzel kapcsolatban a következő, megoldásra váró kérdések merültek fel:

- alkalmazhatók-e az FRBR meghatározásai a folytatódó kiadványok esetében;
- a forrást a példánnyal egyenértékű kifejezésként használjuk-e;
- a „mű” azonosítót az FRBR-nek megfelelően vagy másképpen lehet-e értelmezni;
- az egységesített (szabványosított) hozzáférési pont helyett bevezessük-e az „ellenőrzött” hozzáférési pont kifejezést;
- a kulcscímnak hozzáférési pontnak kell-e lennie;
- a kulcscímben a testületi nevet a leírt példány szereplő formában kell-e megadni;

- a kulcs cím lesz-e az ISST (International Standard Serial Title = Folytatódó Kiadvány Nemzetközi Szabványos Címe), és egyáltalán, folytatódik-e ez a projekt?

☉ A negyedik csoport a **Többrészes dokumentumok** leírásának (rekordjainak) kéréseivel foglalkozott, *Gunilla Jonsson*nak, a Svéd Nemzeti Könyvtár képviselőjének vezetésével. Kísérletet tettek arra, hogy meghatározzák a több részben kiadott (megjelentetett) monografikus kiadványokat. A vizsgált kérdések kapcsán a következőkkel foglalkoztak:

- hogyan kell kezelni a több művet tartalmazó, befejezett és több fizikai egységben közreadott megjelenési formákat;
- milyen ajánlások megfogalmazására van szükség a rekordcsere elősegítésére;
- külön rekordot kell készíteni azoknak az önálló műveknek a leírására, amelyek önálló fizikai egységben jelennek meg;
- ami a hierarchikus leírások szintjeinek számát illeti, erre azért nem tudnak ajánlást megfogalmazni, mivel a megoldás az alkalmazott számítógépes rendszerektől függ.

A részdokumentumok problematikája

Az egyes könyvtárak esetében rendkívül nagyok a különbségek, mind a lehetőségek (van-e kapacitás és ad-e megoldást a rendszer a részdokumentumok feldolgozására), mind a használói igények tekintetében. Éppen ezért, a használók számára világossá kell tenni, hogy mit várhatnak az adott katalógustól.

Azoknál a bibliográfiai intézményeknél, amelyeknél lehetőség van részdokumentumok katalógizálására, kívánatos lenne olyan kiadványtípusokra koncentrálni, amelyeknek a tartalma más módon nem kereshető.

Arra szeretnék ösztönözni az IFLA Katalógizálási Szekcióját, hogy vizsgálja meg a kiadókkal a bibliográfiai adatok szolgáltatásában való együttműködés lehetőségét on-line környezetben.

A könyvtári közösség az indexelő szolgáltatásokra és a kiadókra támaszkodik a részdokumentumok leírásának ellátásában.

A többszörös kifejezési formák kérdése

Azokra a folyamatos projektekre és tanulmányokra hivatkozunk, amelyek a kifejezési formák rekordjainak természetét kívánják pontosítani. Előzetes következtetésünk, hogy a kifejezési forma rekordja egyfajta egységes rekord, amelyet szükség szerint kell megszerkeszteni.

Ami a kifejezési formák azonosítását illeti, egyetértünk abban, hogy a könyvtárak feladata csak a kézzelfogható megjelenési formák nyilvántartása.

A többszörös megjelenési formák kérdése

Azzal az alapelvvel, hogy külön rekord készüljön a különböző megjelenési formákról, mindnyájan egyetértünk. Ugyanakkor, lehetőséget kell adni az eredeti forma (amelyből a megjelenési forma származik) szurrogátum rekordjának regisztrálására.

☉ Az ötödik munkacsoport az **Egységesített címet és Az információhordozó általános megnevezését (GMD = General material designation)** tárgyalta a kifejezési formák szintjén *Monika Münnich* (Universitätsbibliothek Heidelberg) és Hans Popst (Bayerische Beamtenfachhochschule) vezetésével.

Az egységesített cím koncepcióinak megértéséhez az alábbi pontokat felsoroló kísérő dokumentum készült:

1. Az egységesített cím célja:

- a. Egybegyűjtés
- b. Megkülönböztetés
- c. Hivatkozás
- d. Fájlok szervezése.

2. Az egységesített cím megválasztásának a következőkön kell alapulnia:

- Az első eredeti nyelvű kifejezési forma;
- Anonim klasszikusok esetében az IFLA „List of anonymous classics” jegyzéke, amelyek

1. Európára vonatkozó része 2003-ban lesz elérhető;

- A görög, latin és bizánci klasszikusok esetében: az adott nemzet nyelvén használatos vagy a latin nyelvű forma;
- Szent könyvek esetében általában az adott katalógus nyelvének megfelelő forma a következő kivételekkel:
- Egész/rész kapcsolatokra a Biblia esetében például szabványos megoldást kell követni, amelyre két megoldás is kínálkozik: vagy mindig az egészből indulunk ki, hozzákapcsolva a hierarchikus részeket, vagy az egyes részek címeit választjuk, pl. „Evangélium”.

3. A zeneművek egységesített címének megállapítására az IFLA Katalógizálási Szekciójának önálló munkacsoportot kell kijelölnie, amely azt vizsgálja, hogy az egységesített címetek a zenemű típusának többes számban lévő alakjáról egyes számú alakra kell-e cserélni, például: „szimfónia” a „szimfóniák” helyett, ugyanígy az olyan inverz kifejezések helyett, mint „versenymű, zongora és zenekar” vagy „kvartett, vonós” a „zongoraverseny”, „vonósnyegyes” kifejezéseket kell-e használni. A munkacsoportnak kapcsolatba kell lépnie az IAML (International Association of Music Librarians) munkacsoportjával.

Az információhordozó általános megnevezése

1. Használata a kifejezési forma szintjén:

Alapos megfontolást követően a csoport úgy döntött, hogy a kifejezés formájára/módjára vonatkozó megnevezés gyakran hasznos információ, ezért megtartását javasolta. Az alkalmazás szempontjából két jegyzéket hasonlított össze, az egyik az FRBR-ben szereplő, a másikat Tom Delsey állította össze, amely a jelenlegi AACR 1. részében szereplők helyett léphet érvénybe.

Az FRBR-ben szereplő kifejezések: alfanumerikus dokumentum, zenei dokumentum,

koreográfia,
hangdokumentum,
állókép,
mozgóképek,
háromdimenziós objektum,
a fentiek kombinációja.

Tom Delsey jegyzéke:

szöveg,
kotta,
kartográfiai dokumentum,
grafikus dokumentum,
háromdimenziós forrás,
hangfelvétel,
mozgóképek,
adatok,
szoftver,
vegyes tartalmú forrás.

A munkacsoport egyik jegyzéket sem találta teljesen kielégítőnek, de általános szinten mindkettő használható.

2. Használata a kifejezési forma szintjén:

A munkacsoport meg van győződve arról, hogy az információhordozók megnevezésére szükség van, és azokat szembetűnő helyen kell megjeleníteni. Azt is megállapította, hogy mód van ezeknek a megnevezéseknek számítógéppel is értelmezhető, kódolt formában való megadására, valamint a kifejezéseknek a bibliográfiai leírásokban való megjelenítésére.

Az ajánlások tervezete

A tanácskozás utolsó napján a résztvevők megvitatták az ajánlások tervezetét. Természetesen akkor még csak nyers szöveg készült el, amit azután hónapokig köröztek és vitattak, kiegészítettek, módosítottak elektronikus formában mindaddig, amíg meg nem állapodtak egy mindenki számára elfogadható szövegezésben. Ez a szöveg 2003. decem-

ber 19-ére készült el, akkor kapták meg a résztvevők angol nyelven. Ezután kezdődött fordításuk nemzeti nyelvekre és közzétételük az IFLA honlapján, ahol ma már számos nyelven, többek között magyarul is olvasható. Az ajánlások tervezetét szöveggyezék és meghatározások egészítik ki, de ennek végső változata még nem készült el. Az IFLA Katalógizálási Szekciója tervbe vette a katalógizálási kifejezések többnyelvű szótárának kidolgozását is, amely segítséget jelent majd a közös és azonos értelmezésben, becenevet is kapott: MulDiCat lesz.

A frankfurti találkozót további regionális találkozók követik majd (2004 Buenos Aires, Közép- és Dél-Amerika, 2005 Közel-Kelet, később meghatározott helyen, 2006 Szöul, Ázsia, 2007 Durban, Dél-Afrika és Afrika) és csak ezek után, legkorábban négy év elteltével, ha az ottani szakértők is megvitatták és alakították a tervezetet, kerül világszerte elfogadottá és válik a megálmodott egységes nemzetközi szabályzat alapjává.

Az eddig elkészült valamennyi összefoglaló, beszámoló, tanulmány és maga a „Nyilatkozat a nemzetközi katalógizálási alapelvekről”, rövid nevén „Frankfurti Alapelvek Tervezet” a következő URL-en férhető hozzá:

http://www.ddb.de/news/ifla_conf_index.htm

A következőkben a Frankfurti Ajánlások Tervezet magyar fordítását olvashatják. A fordítás ellenőrzéséért és pontosításáért köszönetet mondok *Fügedi Péter*nek, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főosztályvezetőjének és *Rácz Ágnes*nek, a Könyvtári Intézet könyvtártudományi szakkönyvtára vezetőjének.

Jegyzetek

1. Byrum, John D. Jr.: IFLA's ISBD programme: purpose, process, and prospects
2. Le Boeuf, Patrick: Brave new FRBR world
3. Functional requirements of bibliographic records
4. Tillett, Barbara: Virtual International Authority File